

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 141.32(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.1.25>**Чурсінова Оксана Юріївна**

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Національного університету «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна

orcid.org/0000-0002-8197-8638

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Р. М. ВЕРБОВОЇ «ПЕРСОНАЛІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ»

В епоху стрімких глобальних змін і викликів інформаційного суспільства традиційні моделі пізнання втрачають актуальність. Саме тому дослідження особливостей філософії персоналізму набуває нового значення. В контексті суспільних дискусій про етичні, політичні та культурні орієнтири, все більшого зосередження на цінності окремої людини монографія «Персоналізм в українській філософії» постає дослідженням, в якому подане оригінальне трактування ролі індивіда в суспільстві як в історичному, так і в сучасному розумінні.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що ідеї персоналізму створюють фундамент побудови суспільства, де кожна особа визнається унікальним носієм моральних цінностей, прав і свобод. Сучасні виклики – глобалізація, соціальна нерівність та культурні зсуви – вимагають не лише повернення до багатой спадщини української філософії, а й розробки конструктивних підходів для вирішення нагальних питань гуманізму та етики. Монографія є важливим науковим внеском, що сприяє глибокому теоретичному осмисленню і практичному впровадженню принципів персоналізму в життя суспільства.

Монографія Вербової Р. М. «Персоналізм в українській філософії» є комплексним дослідженням, що розкриває витoki, еволюцію та сучасні прояви персоналізму як у світовій, так і в українській філософських традиціях. Завдяки ґрунтовному історико-філософському аналізу персоналістичних тенденцій зокрема, і в українській думці, авторка розкриває основні засади цього напрямку європейської філософії, демонструє його трансформацію під впливом культурних, соціальних та історичних чинників.

У монографії здійснений аналіз концепцій українських та зарубіжних авторів, які досліджували найважливіші філософські проблеми персоналізму. Окреслюються позиції щодо розуміння сутності людини, зокрема української особистості. Розглянуті питання структури особистості, її впливу на становлення нації як у загальному, так і в українському контексті, також показано взаємозв'язок філософського та наукового знання в працях представників українського персоналізму. Досліджено особливості українського національного характеру, акцентовано значущість персоналістичних і екзистенційних ідей для розвитку інтелектуальних засад як західної, так і української культури.

Монографія «Персоналізм в українській філософії» представлена авторкою у вигляді чотирьох розділів [4].

У першому розділі монографії Вербова Р. М. здійснює ґрунтовний аналіз теоретико-методологічних засад виникнення персоналізму. Авторка розглядає широке коло джерел, на яких базується розвиток персоналістичної думки в європейській та американській філософській традиції і поступово переходить до аналізу відповідної специфіки української філософії.

У межах аналізу наукової літератури, присвяченої персоналізму, Р. М. Вербова звертається до праці Чеслава Станіслава Бартніка «Персоналізм», в якій простежується історичний розвиток цієї філософської течії. Особливої уваги заслуговує періодизація американського персоналізму, що пропонує автор: від ідеалістичного та прагматичного етапів до його модифікації в контексті ідей американської демократії [4]. В рецензованій монографії детально розглянуто особливості формування базових персоналістичних понять в межах французького та німецького персоналізму. Завдяки такому зіставленню стає зрозумілим, як саме європейська та американська гілки персоналізму вплинули на зародження і становлення інтелектуальних пошуків українських персоналістів.

Цікавим напрямом у першому розділі монографії є дослідження християнської містичної філософії (Майстер Екхарт, Якоб Беме, Парацельс, Джордано Бруно), її вагомий внесок в розвиток персоналістичних ідей. Авторка наголошує, що містична традиція, базована на особистісному переживанні взаємозв'язку людини зі світовим цілим, оперує специфічною гносеологічною установкою. Ця настанова на індивідуальний досвід дозволяє уважніше придивитися до процесу становлення особи, змін у структурі індивідуальної свідомості. Водночас у межах християнської метафізики Р. М. Вербова виокремлює три течії персоналізму: реляційний, субстанційний та абсолютистський, в межах яких своєрідно трактується питання про місце і роль особи у світі [4]. Звернення до різних історичних традицій католицької метафізики свідчить, що в межах одного релігійного вчення можуть співіснувати різні позиції – церковного, сакрального та світського розуміння особистості.

Важливою складовою аналізу, представленого у першому розділі, є оцінка впливу критичної філософії Іммануїла Канта на формування персоналістичних концептів. Авторка наголошує, що кантівські міркування про персоналізацію, статус особи, її моральний обов'язок дають підстави розглядати проблему особистості не лише з погляду онтологічної унікальності людини, а й через призму етичного вибору та свободи дії. Звернення Р. М. Вербової до праць середньовічних мислителів, діячів епохи Відродження, кантівської філософії свідчить про те, що вона розглядає персоналізм як багатоаспектний напрям: від релігійно-метафізичного до етико-практичних вимірів.

Таким чином, у першому розділі авторка демонструє, що персоналізм є філософською течією, витоки якої містяться в різних інтелектуальних традиціях – від релігійної містики до раціонального пізнання. Ґрунтовний огляд іноземної філософської думки дозволяє простежити процес формування персоналізму в Західній Європі, в Америці, зрозуміти, яким чином ці ідеї сприймала та адаптувала українська інтелектуальна спільнота. Авторка підкреслює, що проблеми особи, її взаємин із суспільством і місця в глобальному світі сьогодні набувають особливої актуальності, тому увага до персоналізму вітчизняних філософів цілком виправдана.

У другому розділі монографії «Персоналізм в українській філософії» Р. М. Вербова майстерно поєднує ґрунтовний історико-філософський аналіз із глибоким осягненням сутності персоналістичних ідей, простежуючи розвиток цього напрямку в американських та європейських інтелектуальних традиціях. Дослідниця послідовно демонструє, як твердження про незрівнянну цінність людської особистості та утвердження її гідності закріплювалися у різних національних контекстах.

Окремої уваги заслуговує розгляд філософських засад маніфесту Еммануеля Муньє, крізь призму яких постають ключові принципи європейського персоналізму, зокрема, визнання трансцендентного виміру людини, відповідальність за власний життєвий вибір та акцент на духовній складовій. Р. М. Вербова не лише висвітлює історико-культурне підґрунтя виникнення цих поглядів, а й переконливо розкриває їхній вплив на формування світогляду сучасних мислителів.

Важливе місце в цьому розділі посідає розгляд персоналістичного вчення Кароля Войтили (папи Івана Павла II). Авторка підкреслює глибину й оригінальність ідей майбутнього понтифіка, який, спираючись на біблійне вчення та власні філософські рефлексії, наголошував на центральній ролі людської особи в трудовій та духовній суспільних сферах. Р. М. Вербова

акцентує увагу на сприйнятті людини як суб'єкта, здатного до свідомого й відповідального вибору, наділеного непорушною гідністю та покликаною до безперервного самовдосконалення. У цитованих фрагментах творів Кароля Войтили яскраво простежується думка про існування двох «вимірів» людини: того, ким вона є, та ідеалу, яким вона прагне стати [5, 6, 7]. На переконання мислителя, саме ця напруга між двома полюсами слугує рушієм особистісного розвитку й морального зростання.

Поєднання витоків американського персоналізму з ідеями Еммануеля Муньє та Кароля Войтили у монографії сприяє цілісному баченню, що відображає універсальне прагнення утвердити гідність кожної особистості, її свободу, відповідальність і моральну самореалізацію.

У третьому розділі монографії Р. М. Вербової «Персоналізм в українській філософії» ґрунтовно аналізуються джерела та розвиток персоналістських ідей у вітчизняній думці, зокрема висвітлено внесок Григорія Сковороди, Тараса Шевченка й Василя Стуса.

Г. Сковорода як предтеча українського персоналізму вважає самопізнання головним шляхом досягнення оточуючого світу; тільки через глибоке розуміння власної сутності можна усвідомити сутність буття, трансформувати «тілну» людину в справжню «внутрішню». Особливу увагу мислитель приділяє поняттю «серця», яке слугує ключем до налагодження гармонійних взаємин між людьми; саме серце виокремлює неповторність кожної особи і сприяє усвідомленню глибинних основ людського буття [2, 3].

Т. Шевченко, розглядаючи особу крізь призму її екзистенційних викликів, акцентує увагу на тому, що найважливіші прагнення людини народжуються з власного життєвого досвіду, а серце, яке він називає «самостійною істотою», стає осередком драматичних пошуків та глибоких рефлексій. Таке розуміння, на думку авторки монографії, розкриває перед читачем не лише розмаїття внутрішніх переживань, а й моральні зобов'язання людини щодо світу та оточуючих.

Василь Стус, як відзначає Р. М. Вербова, звертається до ідеї самовдосконалення як ключового показника духовності й багатогранності людського існування. Він наголошує, що свобода є атрибутом буття особи і водночас необхідною умовою пізнання світу. Бог, на думку В. Стуса, постає найвищою цінністю та водночас джерелом справжньої свободи, адже лише в контексті абсолютної особистості людина здобуває можливість повніше розкрити власний потенціал.

Отже, завдяки глибокому й різнобічному аналізу творчих здобутків зазначених мислителів, авторка монографії розкриває цілісне бачення персоналізму як невіддільної складової української філософської традиції.

Четвертий розділ монографії «Персоналізм в українській філософії» присвячений становленню персоналістських ідей у сучасному вітчизняному філософському просторі. Авторка пропонує оригінальне прочитання поглядів Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого, Олександра Кульчицького та Сергія Кримського. Розглядаються особливості християнського персоналізму А. Шептицького і Й. Сліпого, в працях яких акцентується ідея самовдосконалення, що дає змогу глибше збагнути природу людини й досягнути сенс її існування. Особливий наголос зроблено на боголюдяності як безумовній цінності та святості, як невід'ємній передумові зростання особистості. В поглядах Й. Сліпого щодо поєднання науки й віри наголошено на особливій ролі самопошани, адже саме через неї розкривається справжня сутність кожної людини.

Важливе місце в монографії відведено національному персоналізму О. Кульчицького, творчість якого є істотним внеском в українську інтелектуальну спадщину, її інтеграцію в європейський контекст, адже філософ трактує націю як співтовариство осіб, здатних спільно й цілісно реалізувати свій духовний та інтелектуальний потенціал. Духовність у такій концепції постає не як набута якість, а як результат наполегливого особистісного самозростання.

Окрему увагу авторка приділяє поглядам С. Кримського, який розвивав ідеї персоналізму через поняття «монадної особи» – індивідуальності, що усвідомлює себе в контексті історичної доби, національної культури та ідентичності. Завдяки відчуттю власної неповторності формується вища інстанція людської самості – особа, а процес самобудівництва набуває ознак духовного чинника [1].

Загальний аналіз персоналізму в монографії допомагає охопити різноманітні його грані та водночас засвідчує його тісний зв'язок із національними й загальноєвропейськими філософськими традиціями. Такий багатовимірний підхід робить дослідження Р. Вербової ґрунтовним, цікавим для представників української філософської думки, а також широкого кола вітчизняних інтелектуалів.

Монографія Р. М. Вербової «Персоналізм в українській філософії», характеризується обґрунтованою й деталізованою структурою, яка дозволяє послідовно розглядати питання відповідно до їх складності. Монографія може бути корисною не тільки для українських науковців, але й для студентів та аспірантів, сприятиме їх кращій орієнтації у проблематиці філософських дисциплін в процесі вивченні курсів «Історія української філософії», «Філософія XX–XXI ст.», «Філософська антропологія» та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербова Р. Смысловая космогония как особенность духовности особи у персонализме Сергия Крымского. Філософсько-психологічні аспекти духовності у науковій, педагогічній та управлінській діяльності : зб. тез IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 вересня 2023 р.) / за ред. декана філософського факультету Л. В. Рижак. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 41–43.
2. Сковорода Г. Розмова, названа алфавіт, або буквар світу. Сковорода Г. Твори : у 2 т. К. : АТ Обереги, 1994. Т. 1. С. 413–462.
3. Сковорода Г. Змія і буффон. Сковорода Г. Сад пісень. К. : Веселка, 1983. С. 96.
4. Персоналізм в українській філософії : монографія / Р. М. Вербова. – Львів: «Новий Світ-2000», 2024. 260 с.
5. Wojtyła K. Miłość i odpowiedzialność. Lublin, 1960. 255 s.
6. Wojtyła K. Osoba i czyn. Kraków : Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1969. 329 s.
7. Wojtyła K. Osoba i czyn w aspekcie świadomości. Lublin, 1966. 450 s.

Chursinova Oksana Yuriivna

PhD in Philosophy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Philosophy
Lviv Polytechnic National University
12, Stepana Bandery str., Lviv, Ukraine